

לא כולם אותו הדבר! אסימוני הטלפון של ישראל

מאת עמית קמרט

השימוש באסימוני הטלפון חלף מהעולם עם כניסתם של כרטיסי הטלכרט, אולם הביטוי 'נפל לו האסימון' נשאר עדיין בתודעה, ומראהו של האסימון מעורר זיכרונות נוסטלגיים אצל אנשים רבים.

רוב האנשים (שאינם אספנים) זוכרים סוג אסימון אחד או שניים בלבד, מעטים גילו שיש עוד ולכל היותר יכולים למנות כ-20 טיפוסים, ואילו בפועל קיימות עשרות רבות של וריאציות שונות הנבדלות למשל בצורה הכללית, בתאריך, בכיתוב, ביצרון, בסימני המיטבעה, בלוגו ובפונטים.

למעשה ההתעמקות והמחקר הנומיסמאטי באסימוני הטלפון התחיל אצלי כדרך אגב לאחר שרכשתי אצל סוחר כ-1,000 אסימונים (לפי משקל) במטרה לשדרג את האוסף הבסיסי שהכנתי בתקופה בה האסימונים יצאו משימוש (סוף שנות התשעים). כמי שרגיל לחפש טיפוסים הטבעה שונים במטבעות מחזור, באסימונים התגלה לי מצבור וריאציות עשיר מאוד שמקורו בהטבעות מרושלות יותר וחוסר הקפדה על אחידות, בשילוב עם שחיקה והרס מהיר של הרושמות בגלל הצורה הבעייתית של האסימון.

בעיה נוספת שנוצרה, הינה שבנוסף לעשרות הווריאציות הקטנות, מצאתי 4 טיפוסים עם שוני מובהק שלא הכרתי, בכמות של 1 בלבד, וחלק מהסוגים שכבר היו לי (פעם אחת) לא מצאתי כלל. כך התחלתי לרכוש ולמייין עוד אלפי אסימונים במטרה למצוא לפחות 3 מכל סוג, בניסיון למפות כמעט את כל הטיפוסים. כיום, אחרי שבדקתי מעל 40,000, שהם כפרומיל מכמות האסימונים הכללית, ומצאתי עוד טיפוסים רבים, מאות ווריאנטים ואפילו טעויות הטבעה סדרתיות, עדיין יש אסימונים שמצאתי מהם אחד או שניים בלבד.

את הקבוצות העיקריות של האסימונים אני מחלק לשתי קטגוריות המתאפיינות בשילוב של תאריך והבדלי כיתוב או סימנים בולטים מאוד (לפחות בצד אחד). בכל קטגוריה יש פירוט טיפוסים עם עיצוב או פונטים שונים או וריאנטים על בסיס רושמות שונות במקצת. גם את קבוצות המשנה ניתן לחלק, ולעיתים ניתן לראות שוני בולט כהטבעה חדה וברורה לעומת מרוחה ומחוקה באותה רושמה (בתחילת ובסוף חייה), או סימנים ופגמים סדרתיים אופייניים ברושמות שונות תאומות (המיוצרות מאותה תבנית אב). בנוסף, יש במקרים רבים עירוב רושמות בין הצדדים, כפי שקורה במקרים שצד אחד נהרס או בהטבעת תאריך חדש (דבר המקשה מאוד על הקטלוג).

האסימונים הראשונים – תשי"ג

בשנותיה הראשונות של המדינה היו בארץ כמאה טלפונים ציבוריים (מתוצרת בריטית), שפעלו על מטבעות (בשילוב הקישור של מרכזנית). בשנת 1953 (תשי"ג) הוחלט על יצור טלפון לשיחות מקומיות – טל"מ, שיופעל על אסימונים בלבד. לצורך כך הוזמנו ממיטבעת ICI (באנגליה) אסימוני נחושת עם חור הדומים בגודלם ובצורתם למטבע 10 מיל (קוטר 27 מ"מ, החור בקוטר 6 מ"מ).

בתחילה יוצרו אסימונים שטוחים, אך עד מהרה הסבו אותם ויצרו שקע בקוטר 18 מ"מ, כדי להקשות על זיוף שנעשה בעזרת מטבע 10 פרוטה בו קדחו חור וערכו היה נמוך יותר (מחיר אסימון באותה תקופה היה 90 פרוטות).

כמו כן קיים גם טיפוס נוסף עם הטבעה מאוחרת (לא במיטבעה) עם ספרה "8" נוספת מעל עצר החוגה. סביר שסימון זה נעשה בחלק מהאסימונים הראשונים תוך כדי הוספת השקע בארץ. כמו כן, הוספת השקע הלא מתוכננת, יצרה תתי וריאציות עם הבדל בין שקע שבוצע בבית המלאכה של הדואר בחיפה לבין אסימונים שהוזמנו במקור עם השקע במיטבעה (השוונות הינה במידת מערכת התאריך ומחיקתו והן במרכז השקע).

סה"כ הונפקו מיליון אסימונים משלושת הסוגים, כאשר מהאסימון השטוח שרדו את ההסבה כנראה עשרות בודדות ובפועל נדיר למצוא פריט זה.

אסימוני הטלפון הקטנים – תשכ"ד-תשמ"ז

טיפוס דואר ישראל

בשנת 1964 הכניסו לשימוש טלפון חדש (טצ"ג – טלפון ציבורי גובה), שתוכנן לקלוט עד 10 אסימונים, ולאפשר שיחות בין עירוניות. לצורך כך תוכנן גם האסימון בגודל קטן יותר בהשראת צורת האסימון הצרפתי עם תוספת חור. שילוב של אסימון שעוביו כפול ממטבע ממוצע עם חריץ וחור הפכו אותו קשה ולא אטרקטיבי לזיוף אבל במקביל גם קשה לייצור. בשלב ראשון הוזמנו 32,000 אסימונים עשויים פלז' מבית המלאכה של חיים מורו מירושלים. אסימונים אלה שימשו כפיילוט והם נושאים את התאריך תשכ"ד.

בעקבות לקחים מתקופת הניסיון הוחלט לעבור למתכת נחושת-ניקל והכמות העיקרית הוזמנה, החל מ-1966, מהמיטבעה הגרמנית V.D.M, שיצרה את האסימונים בצורה אחידה (ובאופן מרשים ביחס לחברות שהחליפו אותה), ועם אותו התאריך תשכ"ו עד 1980. סה"כ 32,200,000 יח'. בשנת 1980 החליטה החברה הגרמנית שאינה מעוניינת יותר לייצר את האסימון הבעייתי הזה והיה צורך לחפש יצרנים חדשים, שהכינו כנראה מספר דוגמאות שמסבירות אולי את האסימון המוזר עם הפונט הקטן השונה שבצילום (בצד ימין).

טיפוסי משרד התקשורת

ב-1981 החלו ליצר בארץ אסימונים עם כיתוב המתעד שינוי פוליטי שנעשה כבר ב-1971 וכלל הרחבת הסמכויות של משרד הדואר ושינוי שמו למשרד התקשורת.

כדי לספק את הכמות המבוקשת חולק היצור לשני מפעלים. האחד הכט (משה) בת"א שהטביע בשיטה הרגילה. והשני בקיבוץ מפלסים, שייצר בשיטת סינטור (כבישה של אבקת מתכות בלחץ וחום). כל מיטבעה הכינה סימון נוסף שייחד אותה. מפלסים הוסיפה נקודה מעל התאריך (בצד שמאל) והכט הוסיף חריץ על עזר החוגה. יוצרו אף דוגמאות מצד הכט עם הטבעת המילה הכט בקטן על עזר החוגה (דוגמאות שלא אושרו כמובן, ומתוך המעטים שיוצרו אחדים הגיעו לידי אספנים וחלקם הוסבו בידי בן משפחת הכט למחזיק מפתחות מצופה זהב, ששימש לצרכי יחצנות של המפעל). סימון ניסיוני אחר היה נקודה בין המילים "משרד" ו"התקשורת". סימון זה הוכנס בנוסף לחריץ על עזר החוגה ולכן גם בוטל, אך בכל זאת נטמעה כמות מורגשת של אסימון זה במחזור.

באופן כללי ההתייחסות לאחידות האסימונים הייתה מאוד סלחנית מצד המזמינים, כנראה מכיוון שזיופם היה קשה ולא כדאי, ולכן גם לא היה צורך להכביד עם בקרת איכות קפדנית. אסימוני משרד התקשורת נושאים את התאריכים תשמ"א, ותשמ"ב (רק במפלסים), והוטבעו מהם עשרה מליון בכל מיטבעה הנושאים את התאריך תשמ"א וחצי מליון בתשמ"ב. באסימונים אלה ניתן למנות עשרות טיפוסים שונים לדוגמה: עם גרש אחד או גרשיים בתאריך, גודל ופונטים שונים של הכתב, סמל קטן וגדול, שוני משמעותי בצורת הספרות ועוד...

באסימוני משרד התקשורת קיימות גרסאות ההנפקה רבות. בדוגמה שלפנינו ניתן להבחין בגרסאות רבות בהטבעת השנה:

אסימוני בזק

בשנת 1984 הוקמה חברת בזק והופרדה ממשרד התקשורת. לכבוד השינוי הוחלט להזמין מליון וחצי אסימונים חדשים הנושאים את הלוגו של בזק (במקום סמל הדואר) משני היצרנים הקודמים, 750,000 מכל מיטבעה (עם אותם סימנים מזהים).

האסימונים נושאים את התאריך תשמ"ז והשימוש בהם היה על זמן שאול בגלל הכניסה החלקה של הטלכרט, שהחליף את האסימונים מהר יותר מהתחזיות בעת הזמנת אסימוני בזק. בסופו של דבר לא היה צורך באסימוני בזק ורובם המכריע הושמד. רק כ-20,000 אסימונים הופצו, כמעט כולם מטיפוס המיטבעה של הכט ובקושי כמה מאות מטיפוס מפלסים המכונה "בזק קטן", מהם נמצאו עשרות בודדות שהגיעו לידי אספנים.

במאי 96 הודיעה בזק על סיום הדרגתי של השימוש באסימונים ועל השמדתם של 30 מליון יח', שמהווים יותר ממחצית מהכמות הכללית שיוצרה. כמויות נוספות הושמדו בהמשך, לאחר שחלק מהאנשים שאגרו אסימונים המירו אותם בעבור טלכרטים, ובשנת 2001 בוטל האסימון סופית.

מקורות ותודות

תודה מיוחדת לעדי בר-טוב, שחקר את הנושא לפני שנים מספר ופרסם חוברת על אסימוני הטלפון הציבורי בישראל ולמשה לפינר, שהיה אחראי על תחום הטלפונים הציבוריים בבזק, ופרסם גם מאמרים בנושא. בנוסף, תודה לסוחרים ואספנים נוספים שעזרו במענה על שאלות והשגת אסימונים לצורך המחקר.